

Si Bien Lumbera sa Aking Kasaysayang Pampanitikan

Virgilio S. Almario

NAPAKAPERSONAL NG AKING isusulat ngayong kasaysayang pampanitikan. Sisikapin kong sipatin ang naging kabuluhan ni Bien (Bienvenido Lumbera) sa kasaysayang pampanitikan ng Filipinas sa pamamagitan ng aking naging pagtitig sa kasaysayan ng ating panitikan. Hindi ito isang paraan upang igiit ang aking kabuluhan sa kasaysayang pampanitikan. Sa halip, isang paraan ito upang itanghal ang malaking kabuluhan ni Bien sa pamamagitan ng mga engkuwentro ko sa kaniya at sa kaniyang pananaw pampanitikan simula 1968.

Tingnan ninyo, bakit 1968? Siguro nag-umpisa ang kaniyang naging pananaw pampanitikan nang sinusulat niya ang disertasyon noong 1964. Ngunit nalathala noong Enero 1968 ang kaniyang artikulong “Looking Back at the Future of Philippine Writing” sa magasing *Graphic*, at nabanggit niya akong kabilang sa mga kabataang makata sa Ingles at sa Tagalog, na ikinagulat ko, at naging dahilan ng aming pagkikilala. Ikinagulat namin nina Roger (Rogelio G. Mangahas) at Bert (Lamberto E. Antonio) na ang rebelyon namin sa pagtula sa University of the East ay binabasa pala sa Ateneo. Wala rin kaming alam kung ano ang sinusulat sa Loyola Heights. Maliban sa munting balita ng aming propesor na si Anacleto I. Dizon na nakadalo sa isang seminar doon at hangang-hanga kay Rolando (Rolando S. Tinio).

Lumiham ako kay Bien ng pasasalamat. Sumagot siya. At nag-imbata sa Ateneo. Isang magtatakipilim ng Sabado ay lumusob kami nina Roger at

Bert sa apartment ni Bien. Matalahib pa noon ang Loyola Heights at kokonti ang traysikel, kayâ medyo dinilim kami sa paglalakad mulang Aurora Blvd hanggang Esteban Abada St. Pero inábot namin si Bien, naghihintay kapiling ng pansit, pritong manok, at . . . sangkahang serbesa.

Sinundan pa iyon ng ilang palitan ng liham, imbitasyon sa palabas ni Rolando at mga miting ng Panitikero (kaibigan na rin palá niya si Aga!). Kinonsulta ko siyá sa “Peregrinasyon” at sumagot siyá ng isang mahabàng kritika na may kalakip na usisa. Tinatantiya palá niya ang timo sa akin ni T.S. Eliot at ng New Criticism na humubog din sa kanilá nina Rolando, Eric (Emmanuel Torres), at Badong (Salvador Bernal). Marami siyáng tanong sa *Liwayway* at *Taliba*. Sumang-ayon siyá sa komersiyalistang pamantayan ng *Liwayway* na pinaghaharian ni Mang Danding (Clodualdo del Mundo) at diktador din sa Palanca. Tuwâng-tuwâ siyá sa bungguan ng baso namin nina C.C. Marquez at C.M. Vega sa Kalye Soler. Sumáma pa siyá sa Biyak-na-Bato para sa bertdey ko, bagaman ayaw na raw niyang bumalik doon dahil sumakit ang kaniyang katawan sa pag-akyat sa kuwebang bato. Napansin kong alám na alám niya ang panitikang kanluranin ngunit hanggang libro ang alám sa entablado ng panitikang Tagalog.

Di-kawasa, inimbita niya akong lumipat sa Ateneo. Nagtuturò ako noon sa San Miguel High School at nag-eeenjoy ng búhay-binata sa bayang tinubuan. Umayaw ako. Bukod pa, wala akong masters para matanggap sa akademya. Namilit siya. Noon niya ipinagtapat ang planong Philippine Studies Program kasáma sina Rolando at Nic (Nicanor Tiongson). Wala daw kasi sa kaniláng kwalipikadong magturò ng wikang Pilipino. Ngunit nagkataóng tumindi ang pagiging adviser ko sa student government, at nag-organisa kami ng samahan ng mga lider estudyante ng Bulakan. Ginanap ang unang kongreso ng samahan sa San Miguel, at inimbita kong magsalitá sina Raul Manglapus, Jose Lansang, Luis Taruc, at ibá pang nakilála ko sa opisina ni Doc Prudente ng PUP. Dinumog kami ng taumbayan nang dumating si Taruc. [Dami pa paláng Huk sa aming bayan.] Inakusahan akong “komunista” ng head ng departamento ko.

Nagkasagutan kami sa mga faculty meeting. Nagsumbong ako sa Malolos. Kinausap ako ng mga kaguro na huminahon.

Noon ko naísip pumayag sa alok ni Bien. Tawanan ang barkada sa Lepanto. Bakit hindi ka pa dito sa PUP magturò? Biro pa ni Beloy (Isabelo Crisostomo): “Pag di ka naging bakla dun e tuturuan mong tumoma ang mga Jesuits!” Ipinahawak sa akin ang unang klase sa Basic Pilipino. Naku, lakíng challenge! Hindi alám ni Bien na history ang itinuturò ko sa San

Miguel. Ang problema ko pa, nása klase sina Tony Perez at Paul Dumol at ang mga aktibista sa pangunguna ni Boy (Perfecto) Martin. Hinámon pa niya akong mag-coteaching ng Panulaang Tagalog. Ako raw ang maglektura sa tradisyonal na pagtula. Nabása ko na noon ang kaniyang disertasyon na inilathalang kaba-kabanata sa Philippine Studies. Na-memorize ko yata ang mga reprints at iyon ang warìng isinasalin ko lámang sa Tagalog kung ako ang nagpapaliwanag sa mga graduate students. Siyá ang guro ko sa Saliksik Araling Filipinas 101. Tinimpi niya ang pagkahumaling ko sa modernó't kanluranin at ipinamálay ang muling pagpapahalaga sa tradisyonal bílang makatuturang sangkap ng pag-ibig sa bayan.

Isang makapal na nobela ang masusúlat ko kapag inisa-isa ang mga pagpatnubay ni Bien sa akin at ang paghahasik ng dalisay na pagtangkilik sa pagkakaisa, kaunlaran, at kapakanan ng Filipinas.

Mabuti't inabutan kami ng Unang Sigwa. Una, nalalahok kami sa mga rali sa loob ng Ateneo. Pagkaraan, sa mga demo hanggang nayon at pabrika. Pagkaraan pa, sa mga demo sa Plaza Miranda at Liwasang Bonifacio. "Bien, huwag kang masyadong magsasamá ke Rio," payo ni Rolando. Nang magsúnog ng libro sa Ingles sa kampus, nagúlat ang mga Heswita kay Tserman Lumbera. Noon ko naisúlat para sa *Pugadlawin* ang Modernismo sa pagtula na naging binhi ng tesis ko at nalathalang *Balagtatismo at Modernismo*. Nang lumaon, isinasáma pa namin sa mga martsa at mass work ang mga graduate students na sina Shayne (naging Cynthia Lumbera) at Lyn (naging Emelina Almario). Noong magkongreso ang PAKSA (Panulat para sa Kaunlaran ng Sambayanan), ako ang bumása ng mensahe ni Joema, at nagkakaisang nahalal na tagapangulo si Bien ng "Panitikan Mula sa Masa, Para sa Masa." Kagagáling naming ma-teargas sa harap ng US Embassy nang salubúngin kami sa Esteban Abada ni Carmen, kasambahay ni Bien, dahil idineklara na raw ang Martial Law. Nakitúlog kami sa ibáng apartment at kinabukásan naghakot ng ilang gámit para sa búhay-UG.

Nagkasáma pa kami sa unang safehouse. Gayunman, pinaghiwalay kami ng takdang trabaho sa kilusan. Hindi naman nagtagal at umulit ang aking factory defect. Kailangan akong umahon at magpagamot sa probinsiya. Noon ko naisip magpakasal, at dahil blacklisted at hindi makabalik sa Ateneo ay naging houseband nang matagal bago natanggap sa Philippine Science High School. [BTW napilit ko siyáng magninong sa kasal at magbaróng para mabilisang lumitaw sa Paco Church noong 1 Enero 1973. Ginawa naman niya akong ninong ng kaniyang panganay.]

Sa panahon ng aking housebandry, binása ko nang dibdiban ang Filipiniana sa aklatan ni Bien na naiwan sa aming apartment. Pagkatápos,

inúbos ko ang mga nobelang Tagalog sa UP Lib. Binalikan ko ang matatandang publikasyon sa National Library. Bago ako natanggap sa Pisay, nakahanda na akong tapusin ang MA thesis ko sa UP. Nabuo na ang tinatawag ko ngayong “tinging Filipino” mula sa pagtunton ng landasing nasyonalista ni Bien. Nalathala ang disertasyon niyang “Tagalog Poetry: 1570-1898” nitó lámang 1986 ngunit ang nilalamán nitóng saliksik at pagmumuni sa panitikan ay naipalaganap na niya sa mga artikulo, lektura, at pagtuturò sa Ateneo, UP, DLSU, at ibáng kolehiyong napuntahan niya sa mga palihan at seminar. Maaaring nasimsim niya ito sa panimulang proyekto nina Epifanio de los Santos at E. Arsenio Manuel subalit nabigyan niya ng wastong saligang pambansa at makabansa sa loob ng 1960s at higit na pinagtibay ng kaniyang Marxistang paninindigan.

Ang kaniyang makabayang hinahon, sigasig, at kababaang-loob ang hinangaan ko at tiyak na hinangaan sa kaniya ng maraming kabataan at kaguro hanggang sa kamatayan niya kaninang umaga. Walang katumbas ang kaniyang kagandahang-loob. Ang tatág ng kaniyang pananaw at dangal ng paninindigan ang sinisikap ko pang pantayan.

Ferndale Homes

28 Setyembre 2021

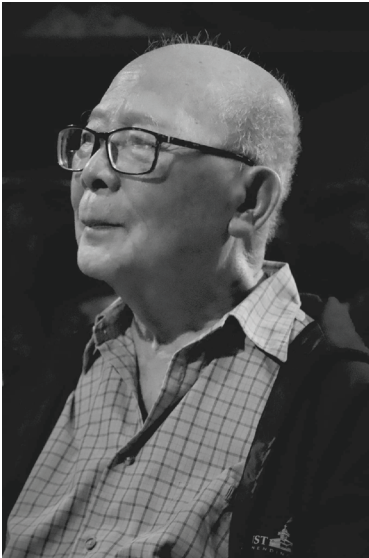

Photo by Virgilio Labial